

Dvojina u Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov Šimuna Kožičića Benje

Golubar, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:412311>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Monika Golubar

**Dvojina u *Knjižicama od žitija rimskih*
arhijerejev i cesarov Šimuna Kožičića Benje**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Monika Golubar
Matični broj: 0009070808

Dvojina u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev
i cesarov* Šimuna Kožičića Benje

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Sanja Zubčić red. prof.

Rijeka, 10. srpnja 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Dvojina u Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov Šimuna Kožičića Benje* izradio/la samostalno pod mentorstvom dr. sc. Sanje Zubčić red. prof.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Monika Golubar

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Metodologija rada	1
2. Šimun Kožičić Benja	2
2.1. Jezična koncepcija Šimuna Kožičića Benje	6
3. <i>Knjižice od žitija rimskih arhijerejov i cesarov</i>	9
4. Dvojina	11
4.1. Dvojina u <i>Knjižicama od žitija rimskih arhijerejov i cesarov</i> Šimuna Kožičića Benje	14
4.1.1. Parnost	14
4.1.2. Dvojnost	24
5. Dvojina u trima Kožičićevim izdanjima	59
6. Zaključak	61
Literatura	62
Sažetak i ključne riječi	64
Dual in <i>Knjižice od žitija rimskih arhijerejov i cesarov</i> by Šimun Kožičić Benja	65

1. Uvod

Predmet proučavanja ovoga diplomskoga rada je status dvojine u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* Šimuna Kožičića Benje. Izdvojeni su primjeri u kojima Kožičić zadržava dvojину i primjeri u kojima su dvojni oblici zamijenjeni množinskima, odnosno primjeri u kojima se dvojina očekuje. Naime, *Knjižice od žitija* tiskane su u Rijeci 25. svibnja 1531. godine u tiskari Šimuna Kožičića Benje. U to su se vrijeme već odvile brojne promjene u jezičnom razvoju, posebno na fonološkoj i morfološkoj razini, a dvojina je tada bila u procesu gubljenja. O dvojini u Kožičićevu *Misalu hruackome* pisale su Blanka Ceković i Ivana Eterović čime je potvrđeno zadržavanje dvojine u djelu liturgijskoga karaktera. U svome završnom radu pisala sam o statusu dvojine u Kožičićevom djelu *Od bitija redovničkoga knjižice* koje su neliturgijskoga karaktera u kojima je također potvrđeno zadržavanje dvojine. Ipak, oba rada pokazuju da Kožičić nije bio dosljedan u zadržavanju dvojine, odnosno pokazuju da je u primjerima gdje bi se očekivala dvojina koristio množinu što je i u skladu s onovremenom tendencijom gubljenja dvojine. Zadržavanje dvojine, ali i zamjena dvojninskih oblika množinskima, potvrda je Kožičićeve namjere - očuvati glagoljsku tradiciju i naglasiti njene hrvatske i slavenske temelje te istovremeno osuvremeniti jezik glagoljskih knjiga. Cilj je je ovoga rada povezati status dvojine u još jednom Kožičićevu djelu neliturgijskoga karaktera, *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*, s Kožičićevom jezičnom koncepcijom te tako proširiti korpus istraživanja o dvojini i doprinijeti istraživanjima Kožičićeve jezične koncepcije.

1.1. Metodologija rada

Izvor građe ovoga rada je knjiga *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov – Knjiga 2 – latinička transkripcija glagoljskoga teksta* koju je priredila Anica Nazor u Rijeci 2007. godine. Na početku rada ukratko sam iznijela podatke o Šimunu Kožičiću Benji i njegovu stvaralaštvu te riječkoj tiskari. Osvrnula sam

se i na *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* i Kožičićevu jezičnu koncepciju. Nakon toga slijedi dio rada posvećen razvoju dvojine kao jezične kategorije koji je uvod u glavni dio rada odnosno u analizu statusa dvojine u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*. Čitajući *Knjižice* izdvajala sam promjenjive vrste riječi, njihove dvojninske oblike i oblike u kojima se očekuju dvojninski oblici, a zamijenjeni su množinskima. Oblici očekivane dvojine izdvojeni su kako bismo pokušali odrediti Kožičićevu dosljednost u uporabi dvojine te postoji li razlika u korištenju dvojine u djelima liturgijskoga i neliturgijskoga karaktera. U tekstu je potvrđen primjer *oči* koji danas ima množinske oblike, a budući da je nekoć imao samo dvojninske oblike, u radu ga izdvajam kao dvojninski primjer. Pri određivanju oblika primarno sam se konzultirala knjigom *Hrvatski crkvenoslavenski jezik* Sofije Gadžijeve i ostalih autora, *Poredbenopovijesnom gramatikom hrvatskoga jezika* Ranka Matasovića i udžbenikom *Staroslavenski jezik* Stjepana Damjanovića kao i drugim naslovima navedenima u popisu literature. Izdvojeni oblici prikazani su tablično ovisno o tome je li riječ o primjerima u dvojnini ili o primjerima u kojima se dvojina očekuje, a zamijenjena je množinom. Primjere sam kategorizirala prema kategorijama dvojine – dvojnosti i parnosti. Uz svaki su primjer navedena morfološka obilježja, stranica i broj retka u kojem se nalazi te ime pape ili cara iz čijeg je životopisa primjer preuzet.

2. Šimun Kožičić Benja

O životu i stvaralaštvu Šimuna Kožičića Benje pisali su brojni autori. U ovome ću radu o Kožičiću pisati prema radovima sa znanstvenoga skupa *Šimun Kožičić Benja i njegovo doba* održanoga 1988. povodom 450. obljetnice njegove smrti, a koji su objavljeni u Zborniku radova o Šimunu Kožičiću Benji 1991. Bez obzira na godinu objavljivanja, radovi su i danas aktualni. Šimun Kožičić Benja rođen je oko 1460. godine u zadarskoj obitelji Benja, koja na zadarskome području obitava osam stoljeća, a čiji uspon traje kroz 12. i 13. stoljeće da bi u

14. stoljeću za vrijeme vladavine Anžuvina obitelj bila na vrhuncu gospodarske i političke moći (usp. Kolumbić, J. 1991: 93). Angažiranost obitelji Benja u navedenim stoljećima osigurala im je patricijat, a krajem 14. stoljeća navedeni su u popisu plemića (usp. Kolumbić, J. 1991: 93). Juraj Benja (umro 1437.) bio je jedan od „pokretača i osnivača humanizma u Hrvata, a djelovao je u humanističkom krugu što se bio formirao unutar samostana Svetog Krševana“ (Kolumbić, N. 1991: 104). Osim toga, „Šimunov djed je početkom 15. stoljeća pomogao izgraditi samostan Svetog Jerolima na Ugljanu, a Jerolim je u to doba slavljen kao osnivač glagoljice i zaštitnik glagoljaša“ (Kolumbić, N. 1991: 105). Upravo nam navedeni podaci i razdoblje Kožičićeva djelovanja svjedoče o tome da je još od malih nogu bio pod utjecajem humanističke i glagoljaške tradicije te da se na njihovim zasadama oblikovala njegova intelektualna osobnost. Nikica Kolumbić ističe da se Kožičić najprije iskazao kao obrazovan i talentiran latinski govornik, u književnoj formi koju su humanisti posebno njegovali, a govore je u dva navrata održao na Lateranskom saboru u Rimu (27. travnja 1513. i 5. studenoga 1516.) (usp. Kolumbić, N. 1991: 105).

Tijekom 15. stoljeća na vlast u Hrvatskoj dolaze Habsburgovci, Mlečani vladaju u primorskim krajevima te Osmanlije prodiru hrvatske krajeve. S obzirom na to Kožičić se u svojim govorima osvrnuo na (ne)prilike u zemlji te uzroke osmanlijskih prodiranja vidio u neslozi, pa je inzistirao na slozi kršćanskih vladara i tako pokazao smisao za logičko razmišljanje i osjetljivost za aktualnu problematiku (usp. Kolumbić, N. 1991: 107). Kožičić je i sam osjetio strah pred osmanlijskim prodorima. „Papa Julije II. 7. studenoga 1509. godine imenovao ga je modruškim biskupom te se našao u novoj sredini koja je već imala čvrsto zasadaenu tradiciju latinske humanističke i hrvatskoglagoljaške aktivnosti“ (Kolumbić, N. 1991: 105). Kasnije je dobio ulogu upravitelja senjske biskupije koju je obnašao sve do 1521. godine (usp. Stanković Avramović 2002: 13). Turci su pljačkali područje modruške biskupije i na koncu zapalili Benjinu biskupsku palaču zbog čega je preselio u Novi Vinodolski, no ni tamo se nije osjećao

sigurnim pa se oko 1529. godine preselio u Rijeku (usp. Antoljak, 1991: 16). Osmanlijski prodori utjecali su na Kožičičeve migracije, a mogli bismo reći i na njegovo djelovanje bez kojega hrvatska glagoljaška povijest ne bi bila ista. U to je vrijeme Rijeka bila značajan glagoljaški centar zahvaljujući nastojanjima Bernardina Frankopana (usp. Kolumbić, N. 1991: 109) što se, zahvaljujući Kožičičevoj sklonosti prema glagoljaštvu, pokazalo kao pogodno mjesto za osnivanje glagoljske tiskare. Već godinu nakon preseljenja u Rijeku, Kožičić je putovao u Mletke da nabavi opremu za svoju tiskaru, no do danas nije poznato u tko je lijevao kalupe za glagoljska slova. U tiskari je tiskano šest glagoljičkih knjiga u kratkome vremenskom razdoblju – od prosinca 1530. do svibnja 1531. Tiskara je imala i svoj „tipografski znak, koji je zapravo Kožičičev obiteljski grb“ (Nazor, 1991: 137). Glagoljičke knjige jedino su poznato svjedočanstvo o postojanju i djelovanju Kožičičeve tiskare. Prema podacima iz kolofona knjigā saznajemo da je Kožičić sam priređivao knjige za tisak i da je tiskara bila smještena u njegovoj kući pa stoga i ne čudi da su knjige bile tiskane o njegovu trošku (usp. Nazor, 1991: 137). Kožičiću su u tiskanju pomagali Bartolomej iz Brescie i Dominik. U literaturi se često spominje da su oba pomoćna tiskara bila rodnom iz Brescie, no Petar Kolendić je utvrdio da je u blizini Brescie, u Castrezzatu živio samo tiskar lotalica Brtholomeo Zanetti, dok za Dominika nema podataka (usp. Nazor, 1991: 138). Plodovi riječke glagoljske tiskare nastali u samo šest mjeseci rada su *Oficij rimski* (1530), *Knjižice krsta* (1531), *Misal hruacki* (1531), *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* (1531), *Od bitija redovničkoga knjižice* (1531) i *Psaltir*. Od šest tiskanih knjiga, samo dvije nisu liturgijskoga karaktera – *Knjižice od žitija* i *Knjižice od bitija*. Molitvenik *Oficij rimski* prva je datirana Kožičičeva knjiga koja, osim molitava posvećenih Blaženoj Djevici Mariji ima i dodatke poput kalendara u kojem se ističu pavlinski blagdani, biblijskih tekstova marijanskoga i mrtvačkoga oficija, molitava posvećenih sv. Augustinu, sv. Ciprijanu, sv. Anselmu i dr. Kožičičev je *Oficij* izdanak crkvenoslavenske tradicije hrvatskoglagoljskih brevijara (usp. Nazor

1991: 139). U ritualu *Knjižice krsta* uvedena je nova redakcija liturgijskih obrazaca. Kožičić već u naslovu ističe da su „Knjižice po rimski običaj i da su stlmačene častnim ocem gospodinom Šimunom biskupom modruškim“ (Nazor, 1991: 140). Najopsežnije i za mnoge najljepše djelo Kožičićeve tiskare je *Misal hruacki* ukrašen drvorezima te polugotskim i glagoljskim inicijalima (Nazor, 1991: 140). Godine 2016. objavljen je faksimil i kritičko izdanje *Misala* u usporedbi sa trima starijim glagoljskim misalima (Prvotisak 1483., Senjski misal 1494. i Misal Pavla Modrušanina 1528.) (usp. Zubčić, 2018: 248) koje je doprinijelo shvaćanju Kožičićeve jezične koncepcije. O njegovoj jezičnoj koncepciji saznajemo i u posveti Tomi Nigeru u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* o kojima će više riječi biti u zasebnom poglavlju. Osim navedenih knjiga, Kožičić je tiskao i *Od bitija redovničkoga knjižice* koje govore o tome kakav treba biti redovnik, odnosno onaj koji prima sveti red (usp. Nazor, 2011). Valja spomenuti i *Psaltir* odnosno bukvar, knjigu koja je „sadržajem odgovarala latinskim Paternoster abecedarijima“ (Nazor, 1991: 139) pa bismo stoga mogli zaključiti da je to prva tiskana knjiga riječke glagoljske tiskare. Dosadašnja su istraživanja pokazala da su Kožičićeva djela kompilacije i prijevodi već postojećih djela što svjedoči o zahtjevnosti Kožičićeva priređivačkoga i tiskarskoga rada.

Danas, nažalost, ne znamo gdje se tiskara zaista i nalazila, već postoje samo nagađanja da se smjestila negdje u riječkome starome gradu. Bez obzira na to, ostali su vrjedniji dokazi – nekoliko originala i pretisci tamo tiskanih knjiga. Svaka od ovih knjiga specifična je po svojem grafičkom izgledu. Kožičićeva izdanja „su bogato ukrašena drvorezima slika i inicijala, imaju lijepo oblikovane naslovne strane i kolofone na posljednjim stranicama¹, dekorativan tipografski znak te su tiskane dvobojnim (crveno-crnim tiskom)“ (Nazor, 2011). Originalni

¹ Kolofone imaju sve knjige osim *Psaltira*. Anica Nazor govori da ova knjiga sadržajem odgovara latinskim Paternoster abecedarijima te se može nagađati, da je obzirom na sadržaj, tiskana prva.

primjerci Kožičićevih djela čuvaju se diljem Europe, a dosad su objavljeni faksimili i latiničke transkripcije svih djela osim *Oficija rimskog* čija je transkripcija u pripremi. Zahvaljujući spomenutim pretiscima, istraživanja Kožičićeva opusa su i dalje aktualna te nam daju novi pogled na njegovu jezičnu koncepciju o kojoj slijedi u nastavku.

2.1. Jezična koncepcija Šimuna Kožičića Benje

Šimun Kožičić Benja djelovao je na prijelazu stoljeća, u doba kada je uz glagoljašku tradiciju supostojala i humanistička. Preplitanje ovih dviju tradicija utjecalo je na Kožičićev intelektualni razvoj pa bismo mogli pretpostaviti da je utjecalo i na njegovu književno-jezičnu koncepciju. Kako bismo bolje objasnili i shvatili koncepciju važno je vratiti se na sam početak hrvatske pismenosti. Hrvatski je jezik bilježen trima pismima: latinicom, glagoljicom i ćirilicom. Sanja Zubčić u svome radu o glagoljskoj tiskari Šimuna Kožičića Benje govori da su „tijekom stoljećā hrvatskoga srednjega vijeka latinica i glagoljica te latinski i hrvatski crkvenoslavenski jezik bili usporedna pojava, isprva neskladna što je razvidno po potrebi organiziranja crkvenih sabora na kojima su, među inim, reguliran status i utvrđene ovlasti popova glagoljaša u samim početcima njihova djelovanja“ (Zubčić, 2018: 244). Iz dvaju pisama pape Ivana X. saznajemo da se od popova glagoljaša tražilo da bogoslužje održavaju na latinskome, a ne na barbarskome jeziku. Također, popovi glagoljaši su se tijekom srednjega vijeka susretali i s drugim zabranama poput zabrane ređenja glagoljaša i zabranom služenja mise na slavenskom jeziku (usp. Štefanić, 1971: 17). Tek je na Lateranskom koncilu 1215. godine formalno zaključeno da se dopušta raznolikost jezika i obreda u crkvi (Štefanić, 1917: 19) što znači da je dopušteno služenje na hrvatsko crkvenoslavenskome jeziku. Popovi glagoljaši su često u literaturi prikazivani kao odani svojemu narodu, ali neuki, zaboravljajući pritom na njihovu „iznimnu pisarsku vještinu, iluminacije, poznavanje notarskih formulacija, znanje stranih jezika i prevoditeljsko umijeće“ (Damjanović, 2008: 10). Svoje radove je upravo ovome problemu posvetio Eduard Hercigonja i

istaknuo njihovu želju da „budu razumljivi na što širem području, da pišu i za priproste, a ne samo za učene, doveo u izravnu vezu sa strukturiranjem jezika u njihovim djelima, prvenstveno s uvođenjem hrvatskih idioma u neliturgijske tekstove i označio njihov pismeni izraz kao iskaz etničke i kulturne samosvijesti“ (Damjanović, 2008: 11). Ovdje su navedeni tek fragmenti djelovanja glagoljaša, ali dovoljno je da iz toga zaključimo da su imali veliku ulogu u formiranju književnoga i jezičnoga identiteta hrvatskoga naroda. Uspjeli su se oduprijeti svim zabranama glagoljanja koje su im stajale na putu i prenijeti svoje sklonosti prema tome na buduće generacije. Pisarsko i prevoditeljsko umijeće, ljubav prema jeziku, uvođenje hrvatskih idioma u neliturgijske tekstove samo su neke od odrednica koje su se stoljećima prenosile. „U hrvatskoglagoljskim tekstovima supostoje dvije norme – norma hrvatskostaroslavenskoga i norma hrvatskoga (čakavskoga) jezika. Autori pišu ponekad u skladu s prvom (liturgijski tekstovi), drugi put u skladu s drugom (pravni tekstovi), a dio glagoljaškoga korpusa karakterističan je po supostojanju elemenata i po interferiranju normi (to se odnosi prije svega na beletristiku, posebno onu u hrvatskoglagoljskim zbornicima)“ (Damjanović, 2008: 14). U jeziku se hrvatskih glagoljaša miješaju elementi iz različitih sustava pa istovremeno postoje npr. različiti oblici, različiti gramatički morfemi za isti padež i slično. Već je spomenuto da je Šimun Kožičić Benja dobro poznao glagoljašku tradiciju pa ne čudi da su u njegovoj književnojezičnoj koncepciji prisutni i crkvenoslavenski i hrvatski jezični elementi odnosno dvije norme. Mateo Žagar o jeziku Šimuna Kožičića Benje govori sljedeće: „posrijedi je jezik umnogome različit od onoga kojim se pisalo u glagoljaškim liturgijskim i neliturgijskim tekstovima srednjega vijeka“ (Žagar, 2012: 112). Prema podjeli hrvatske redakcije staroslavenskoga jezika Josipa Hamma na tekstove do sredine 14. stoljeća, na tekstove od sredine 14. stoljeća do prvih tiskanih glagoljskih knjiga i na tekstove s konca 15. stoljeća i prvih godina 16. stoljeća, vidljivo je da Šimun Kožičić Benja pripada posljednjoj skupini za koju su karakteristični prilagodba novim vremenima i pokušaji normiranja

književnog jezika za tiskana glagoljska djela (Damjanović 2008: 38). Glavni izvor proučavanja Kožičićeve jezične koncepcije je posveta Tomi Nigeru na početku *Knjižica od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* sastavljena 4. svibnja 1531. godine. Iz posvete je vidljivo da je Kožičić pisao hibridnim jezikom odnosno „književnom stilizacijom staroslavenskoga i starohrvatskoga jezika“ (Ceković, Eterović, 2012: 144). Budući da je Kožičić svako svoje tiskano djelo prevodio i/ili kompilirao, ne moramo dvojiti oko njegova poznavanja jezika. Bio je svjestan toga da je jezik knjiga preuzetih iz prošlih stoljeća zastario, a hrvatski književni jezik još uvijek nije izgrađen iako je hrvatskim književnim jezikom smatrao hrvatski crkvenoslavenski jezik. Svojim je prethodnicima glagoljašima zamjerao to što se nisu prihvatili „popravljanja“ jezika knjiga koji vrvi starim riječima i oblicima, ali i „tuđim“ i „lažnim“ riječima (usp. Žagar, 2012: 113). Često se, zbog toga, u starijoj literaturi tumačilo da je Kožičićeva namjera bila kroatizirati tekstove. Da tome nije tako, pokazalo je kritičko izdanje *Misala hruackoga* objavljeno 2016. „kojim je potvrđeno da je Kožičić zadržao brojne staroslavenizme te da njegov jezik nije bitno pohrvaćeniji od jezika drugih triju misala²“ (Zubčić, 2018: 247). Liturgijske, ali i neliturgijske tekstove Kožičić je prevodio prema najčešće latinskim predlošcima i pritom inzistirao da jezik bude razumljiv s prepoznatljivim slojem staroslavenizama (usp. Ceković – Eterović – Žagar 2015: 25–37). Kožičićeva je književnojezična koncepcija složena. Djelovao je na prijelazu stoljeća, u vrijeme mnogobrojnih promjena u jeziku, intelektualno se izgradio na glagoljaškoj i humanističkoj tradiciji. Svjesno čuvanje staroslavenizama, ali istovremeno i kritičko promišljanje o hrvatskome književnome jeziku pokazuju da je Kožičić zaista bio napredan čovjek svoga doba. Kompilirati i prevoditi tekstove, zatim i tiskati knjige u pola godine i danas bi bio pozamašan uspjeh pa možemo samo zamisliti što je to značilo za Kožičića. Skroman prilog istraživanju Kožičićeve koncepcije bit će i ovaj rad u kojem će

² Misali su navedeni na 7. stranici ovoga rada.

se prikazati status dvojine, reprezentativan element staroslavenizama, u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* Šimuna Kožičića Benje.

3. *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*

Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov, tiskane 25. svibnja 1531., su uz *Od bitija redovničkoga knjižice* jedine knjige neliturgijskoga karaktera tiskane u Kožičićevoj tiskari. U djelima neliturgijskoga karaktera Kožičić je imao više slobode provesti svoju jezičnu koncepciju što je također jedan od razloga zašto su *Knjižice* pogodne za istraživanja. Kako i sam naziv knjige govori, *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* su povijesno djelo o rimskim papama i carevima. U prvom su dijelu životopisi papa od apostola Petra do pape Klementa VII., a u drugome dijelu životopisi careva od Julija Cezara do Karla V. Unutar tih dijelova nalaze se poglavlja *Od gospodstva Partov i Prsijanov*, *Vazetje Rija*, *Mahometa početije* i *Od početija turačkago* u kojima saznajemo o islamu i Osmanlijskom Carstvu. Prije životopisa papa i careva nalazi se već spomenuta posveta trogirskome biskupu Tomi Nigeru u kojoj Kožičić objašnjava svoje napore oko izdavanja glagoljskih obrednih i nabožnih knjiga (Nazor, 2007: 19). Osim što u posveti iznosi svoje mišljenje o jeziku glagoljskih knjiga, potiče biskupa Nigera na pisanje knjige o hrvatskoj zemlji i njezinoj slavi, no do danas nije poznato je li Tomo Niger to zaista i napisao. Da je Kožičićevo djelo kompilacija, saznajemo na samom kraju knjige gdje sam Kožičić govori da je preuzimao djela drugih pisaca, ali ne navodi koji su to (usp. Nazor, 2007: 19). Kompiliranim djelima bavio se u svojoj doktorskoj disertaciji Günter Tutschke u kojoj je usporedio tekstove predloška i prijevoda za prvi dio *Knjižica* koji govori o životopisima papa. Zahvaljujući Tutschkeu poznato je da se koristio Platinim djelom *Liber de vita ac omnium pontificum* objavljenom 1479., a Anton Benvin je dodao da se služio i djelom *Bohemicae historicae Papae Pii libri V.* (Nazor, 2007: 20). Kasnije su otkriveni predlošci drugoga dijela o kojima je pisao Tomislav Mrkonjić. Glavni je predložak toga dijela djelo venecijanskoga

humanista Giovannija Battista Cipellija *De caesaribus libri III.*³ Kožičić je strukturu preuzimao gotovo potpuno, bilo u cjelini, bilo u pojedinim životopisima. Sadržaj je aktualizirao mijenjajući ono što smatra da čitateljima neće biti zanimljivo, unoseći niz datuma s referencijama na kršćansku povijest te puno podataka iz lokalne povijesti prevodeći pritom zemljopisna imena i osobna imena (usp. Mrkonjić, 2012: 73–74). Osim što je Kožičić kompilirao i prevodio i druga djela, u tekst *Knjižica* „redovito je unosio svoja zapažanja“ (Nazor, 2007: 210) i povezivao ih s povijesnim okolnostima i aktualnostima vremena u kojemu je živio. *Knjižice od žitija* nerijetko se u hrvatskoj historiografiji ističu kao „prva u nas na hrvatskom jeziku štampana svjetska povijest, koja uključuje podatke o islamu i turskom carstvu od njegova početka do širenja na područje Bizanta, Balkana sve do naših krajeva, do Kožičićeva vremena“ (Nazor 2007: 21). Navedeno nam govori o zahtjevnosti Kožičićeva rada, ali i o njegovim sposobnostima zahvaljujući kojima je uspio tiskati šest djela u svojoj tiskari. Prvi dio *Knjižica* Kožičić počinje životopisom Isusa Krista, na koji nastavlja životopis pape Petra, a završava papom Klimentom 7. koji je na papinskoj stolici od 1523. godine. Svaki životopis pape ima slične formulacije na početku i na koncu poput: „Telesfor Grk rodom: otcem mnhom: bisi va vrime Antonina Pija ... Jerejov 11 dijakoni 11 biskupe 4 stvori. Mukoju venča se: i poli Petra pogreben bisi na Vatikanscej gorici. Sidi let 10 miseci: 3 dni 21. Prazdan bisi tagda prestol 2 dni takmo“ (Nazor, 2007: e–6). Životopise careva počinje životopisom cara Julija Cezara, a završava životopisom cara Karla 5.⁴ Životopisi careva također imaju slične formulacije na koncu poput: „umri leto 57. zrasta: cesarstva že misec 8.“ (Nazor, 2007: jg–34). Na sadržajnoj razini u svakome životopisu dobivamo podatke o podrijetlu pojedinoga pape ili cara, koga su naslijedili, kada su umrli,

³ Više o tome vidjeti u Tomislav Mrkonjić 2012 *Žitija rimskih cesarov. Vjernost izvornika i originalnost prijevoda*, Fluminensia, 24 (1), str. 57–75

⁴ O dijelovima Kožičićevih *Knjižica* pisano je prema latiničkoj transkripciji koju je priredila Anica Nazor 2007. godine.

a također i podatke o pojedinostima iz njihova života. U životopisima careva Kožičić je unosio više svojih komentara, u kojima prednjače komentari o Turcima i njihovim osvajanjima, nego u drugim dijelovima.

Knjižice od žitija su neliturgijskoga karaktera te se, s obzirom na to, očekuju veća odstupanja od tradicionalne crkvenoslavenske norme nego što bi se očekivalo u tekstovima liturgijskoga karaktera. Ipak, kako govori Mateo Žagar, Kožičić je vjerojatno smatrao da „treba ujednačiti jezik hrvatske knjige, razriješiti naslijeđene probleme, određene tendencije što su se i prije javljale provesti do kraja, predložiti neka svoja rješenja u vidu pravila ili tendencija“ (Žagar, 1993: 470–471). Upravo je cilj ovoga rada na temelju statusa dvojine prikazati koliko je Kožičić uistinu odstupao od tradicionalne crkvenoslavenske norme.

4. Dvojina

Postoje brojne teorije o postanku kategorije broja koja se u prvom redu odnosila na imenice i zamjenice, a zatim i na glagole i pridjeve. Tradicionalna je pretpostavka da je indoeuropski prajezik imao sustav od tri broja: jedninu, množinu i dvojину i da je taj sustav naslijedio i praslavenski, a zatim i slavenski jezici i njihove crkvenoslavenske redakcije. Neke novije teorije smatraju da indoeuropski na ranijim stupnjevima svojega razvoja nije uopće imao takav sustav brojeva, tj. nije imao množinu i dvojину, i da su se nejedninski oblici razvili vrlo kasno kad je prajezik već bio jasno dijalekatski razuđen (Mihaljević 2014: 22). Mihaljević dalje konstatira da je dvojina u odnosu na jedninu i množinu, gramatički podvrsta množine te da je dvostruko obilježena. Prvo je obilježje da se odnosi kao „više od jedan“ prema „jedan“, a drugo je obilježje da se odnosi kao „dva“ prema „više (od dva)“. Za razliku od jednine i množine, oblici za ženski i srednji rod dvojine su sinkretizirani u svim padežima (usp. Mihaljević 2014: 24).⁵ Dvojina je u praslavenskome imala značenje parnosti i dvojnosti, a to se

⁵ U jednini i množini se razlikuju oblici u svima trima rodovima (muški, ženski, srednji), a sinkretizirani su oblici samo pojedinih padeža.

potvrđuje i u staroslavenskome. Kako i sami termini govore, parnost je označavala predmete sastavljene od dvaju dijelova ili dijelove tijela koji tvoje par, a dvojnost dva bića ili dva predmeta. U početku je dvojina označavala samo parne dijelove tijela ili parne pojave. Daljnjim razvojem se značenje dvojine proširilo na bilo koja dva slučajno izabrana predmeta ili pojave što je omogućilo razvoj konjugacijskih i sklonidbenih oblika dvojine (usp. Mihaljević 2014: 26). Gramatička kategorija dvojine dvostruko je obilježena – kao ne-jednina prema jednini i kao ne-množina prema množini.

Mihaljević (2014) spominje Belićevu podjelu dvojine i podjelu Žolobova i Krys'ka. Belić dvojinke oblike najprije dijeli na slobodne i vezane. Slobodni dvojinke oblici označuju parne predmete te se zbog toga uz njih ne trebaju upotrebljavati brojevne riječi. Vezani dvojinke oblici su ovisni o broju i mogu se rabiti za bilo koja dva predmeta. Brojevne su se riječi ispuštale samo u trenutku kada se dvojinke izraz ponavljao, pa više nije bilo potrebno isticati broj. S obzirom na to, Belić uvodi i podkategorije vezane dvojine i to eksplicitno vezanu dvojinu i neeksplicitno vezanu dvojinu odnosno sindetsku i anaforičku dvojinu. Sindetskom su se dvojinom imenovala dva ili više subjekta povezanih veznikom *i*, a anaforička se dvojina upotrebljavala kada su se dvojinke oblici odnosili na već spomenutu ili iz konteksta poznatu skupinu u dvojinu (usp. Mihaljević 2014: 26–27). Mihaljević se ipak priklanja podjeli Žolobova i Krys'ka zbog poredbeno povijesnih i tipoloških razloga. Žolobov i Krys'k razlikuju pronominalno-verbalnu dvojinu (*midva* i *vidva*), dvojinu u konstrukcijama s dva imena (dvije imenice: *milost i istina srjetosta se*) koja se dijeli na dvojnku množinu (konstrukcija od dva imena od kojih je svako u dvojinke obliku) i eliptičnu množinu (konstrukcija od dva imena od kojih je samo prvo u dvojinke obliku) te na sročnu dvojinu (dvojinke oblici koji su sročni s drugom kategorijom u dvojinu) (Mihaljević, 2014: 28). Također, razlikujemo sumativnu dvojinu (koja se odnosi na jedan subjekt) i distributivnu dvojinu (koja se odnosi na više subjekata).

Dvojina danas ne postoji kao zasebna gramatička kategorija te je za potrebe rada važno ukratko opisati sam proces gubljenja dvojine. Mihaljević (2014) glavni razlog nestabilnosti i gubljenju dvojini vidi u dvostrukoj obilježenosti te gramatičke kategorije. Naime, dvojina je obilježena kao jednina prema ne-jednini i kao množina prema ne-množini. Proces gubljenja dvojine trajao je stoljećima, a dvojniski su oblici postupno zamjenjivani množinskima. Mihaljević proces dijeli na: gubljenje relevantnosti dvojine, gubljenje funkcije dvojine i gubljenje značenja dvojine (usp. Mihaljević, 2014: 34–35). S obzirom da je riječ o dugotrajnome procesu ne može se točno odrediti kada se dvojina počela gubiti i kada se potpuno izgubila. Iva Lukežić (2015) govori da proces gubljenja dvojniskih oblika otpočinje u mlađemu starohrvatskom podrazdoblju koje traje od početka 12. do konca 14. stoljeća. Pred koncem 17., a početkom 18. stoljeća dvojina je iščeznula kao gramatička kategorija, ali je ipak ostavila traga u padežnim nastavcima glavne deklinacije (Lukežić, 2015: 22). Matasović (2008) pak govori da se dvojina u hrvatskome štokavskom očuvala do 15. stoljeća, a u kajkavskome sve do početka 17. stoljeća (Matasović, 2008: 187). Ipak od konca 15. stoljeća nadalje počinje dominacija množinskih oblika na mjestu dvojniskih (Ceković – Eterović, 2012: 144).

Dvojina se izgubila u gotovo svim slavenskim jezicima, osim u lužičkosrpskom, kašupskom i slovenskom. Izgubila se kao gramatička kategorija, ali se i danas u slavenskim jezicima čuvaju njeni relikti. Tako se i nakon 15. stoljeća u hrvatskome jeziku čuva dvojniski oblik u nominativu i akuzativu muškoga roda i to iza broja dva (*dva stola*). Analogno se čuvaju dvojniski oblici i iza brojeva tri i četiri (*tri čovjeka*) (usp. Matasović, 2008: 187). Hrvatske imenice za parne dijelove tijela (*noga, ruka*) u genitivu množine imaju gramatički morfem *-u* koji je podrijetlom iz genitiva i lokativa dvojine (usp. Matasović, 2008: 194). Dvojina osobnih zamjenica dobro je posvjedočena u staroslavenskome, nekadašnji dativni i instrumentalni oblici (*nama, vama*) čuvaju se i danas (usp. Matasović, 2008: 236–237). U hrvatskome se dvojniski oblici u prezentu čuvaju do 15., ponegdje i

do 16. stoljeća. Osobito se čuvaju kod glagola „biti“ i iza broja dva (1. *dva sva*, 2. *dva sta*, 3. *dva sta*) (usp. Matasović, 2008: 253). U nastavku rada slijedi pregled dvojinških oblika u Kožičićevim *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*.

4.1. Dvojina u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* Šimuna Kožičića Benje

Budući da su *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* (1531.) nastale u razdoblju kada su se već odvile brojne promjene u jezičnom razvoju te kada se dvojina gotovo izgubila kao gramatička kategorija u govornomu jeziku, moglo bi se očekivati da Kožičić ne koristi dvojinu. Štoviše, Jasna Vince⁶ je u svom radu zabilježila da je dvojina u Kožičića uklonjena (Ceković – Eterović, 2012: 145). Čitajući i analizirajući *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* vidljivo je da je Kožičić zadržavao dvojinu, ali je i dvojinške oblike zamjenjivao množinskim. Dvojina je jedan od staroslavenizama očuvan u Kožičića koji nam govori o tome da je svjesno zadržavao tu kategoriju neovisno o tome što se ona više nije rabila u govornomu jeziku. Također, to je u skladu s njegovom književno-jezičnom koncepcijom u kojoj su supostojale staroslavenska i hrvatska norma. Primjeri dvojine bit će prikazani ovisno o značenju parnosti ili dvojnosti onim redom kojim se pojavljuju u tekstu. Najprije će biti tablično prikazani primjeri dvojine, zatim primjeri u kojima je dvojina zamijenjena množinom te kratki komentari izdvojenih primjera.

4.1.1. Parnost

U Kožičićevim *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* zastupljeni su primjeri dvojinških oblika kojima se izriče parnost (predmeti sastavljeni od dvaju dijelova ili dijelovi tijela koji čine par):

⁶ Više o tome vidjeti u Vince, Jasna, *Distributivnost i gramatički broj u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku*, u: Dukić, Davor – Žagar, Mateo (ur.), *Knjige poštujući, knjigama poštovan: Zbornik Josipu Bratuliću o 70. rođendanu*, Matica hrvatska, Zagreb, 2010., str. 137–148.

Brojevi redaka	Primjeri dvojine
<i>Posveta</i>	
b ¹ – 2, 30. red (Posveta)	<i>ježe noćnoju i dnevnoju rukoju prevraćajut</i> G dv. ž. r., dvojiniski gramatički morfem <i>-oju</i> (< pridjevsko-zamjenička deklinacija)
<i>Životopisi papa</i>	
g ¹ – 4, 87. red (Petar)	<i>...nače Petar ruci k nebu vzdvizati...</i> A dv. ž. r., dvojiniski gramatički morfem <i>-i</i>
ž ⁱ – 18, 1024. red (Stipan 3.)	<i>Hojeno jest bosima nogama.</i> I dv. ž. r., dvojiniski gramatički morfem <i>-ama</i> Nastavak <i>-ima</i> novi je gramatički morfem u sustavu nastao preklapanjem gramatičkog morfema <i>-i</i> (I mn.) i gramatičkog morfema <i>-ma</i> (D I dv.).
i – 20, 1185. red (Bonifacij 6.)	<i>... otsikši dva prsta ruke jego desne...</i> A dv. m. r., dvojiniski gramatički morfem <i>-a</i>
iž – 27, 1695. red (Grgur 9.)	<i>... imže probodena bista rebra Krstova</i> ...

	3. 1. dv., aorist gl. biti, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>
Životopisi careva	
ĵž – 37, 247. red (Julij Maksimin)	... <i>zrasta neobičajnago veličinu očiju i belinu plti...</i> G dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem <i>-iju</i>
ka – 41, 524. red (Leon)	... <i>svojima rukama položi krunu</i> I dv. ž. r., gramatički morfemi <i>-ima, -ama</i> Nastavak <i>-ima</i> novi je gramatički morfem u sustavu nastao preklapanjem gramatičkog morfema <i>-i</i> (I mn.) i gramatičkog morfema <i>-ma</i> (D I dv.).
kb – 42, 565. red (Tiberij)	... <i>da bi se nogama ne stlačil ...</i> I dv. ž. r., dvojniski gramatički morfem <i>-ama</i>
kd – 45, 809. red (Bazilij i Konstantin brata)	... <i>njih vsim oči povadi ...</i> A dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
kž – 47, 929. red (Isaak Anđel)	... <i>lišen bisi ... očiju</i>

	G dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem <i>-u</i>
Iž – 57, 1583. red (Karal 5.)	<i>... ne prideš otsle na oči</i> A dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
Iž – 58, 1643. red (Karal 5.)	<i>... na zemlju oči pognuvše...</i> A dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
Iž – 58, 1660. red (Karal 5.)	<i>... svezanima rukama nazad ...</i> I dv. ž. r., dvojniski gramatički morfemi <i>-ima, -ama</i>

Brojevi redaka	Primjeri u kojima su dvojniski nastavci zamijenjeni množinskima
Životopisi papa	
ĵg – 34, 47. red (Domicij Nerun)	<i>... da bi živ ne prišal v ruke rimskago puka.</i> A mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-e</i>
ka – 41, 535. red (Valerij Anastasij)	<i>... imejaše zinice dvojega kolura ...</i> A mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-e</i>

	Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>zinici</i> .
kv – 43, 639. red (Konstantin)	... <i>mlajšim bratom jeho nozdre otrezavši...</i> A mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-e</i>
kv – 43, 657. red (Leoncij)	... <i>nozdre otreza ...</i> A mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-e</i>
dī – 18, 1040. red (Leon 3.)	<i>:i Evanđelije drže v rukah</i> L mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-ah</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>ruku</i> .
kz – 49, 1085. red (Od početija turačkago)	... <i>pride v ruke neprijatelja svojego</i> A mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-e</i>
i – 20, 1186. red (Bonifacij 6.)	... <i>imiže prsti jereji posvećenije...</i> N mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>prsta</i> jer se odnosi na primjer

	<i>otsikši dva prsta ruke jeho desne</i> (1185. red).
id – 25, 1505. red (Paskal 2.)	<i>... da viša be od človečaskih gležnji.</i> G mn. m. r., množinski gramatički morfemi <i>-ih, -i</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>človečasku gležnju.</i>
iž – 27, 1695. red (Grgur 9.)	<i>... imže probodena bista rebra Krstova ...</i> <i>probodena rebra</i> – N mn. sr. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>probodene bista rebre Krstova.</i>
Životopisi careva	
îg – 34, 66. red (Vespažijan)	<i>: okrst stojećih rukami podvržen...</i> I mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-ami</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>rukama.</i>
îž – 37, 250. red (Julij Maksimin)	<i>... tolike je imel palce od ruk...</i> <i>palce</i> – A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-e</i>

	<i>ruk</i> – G mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-B</i> Ovdje se očekuju dvojinski oblici koji bi glasili <i>palca, ruke</i>.
kb – 42, 559. red (Justin Mlajši)	... <i>umri velikoju bolezaniju nog</i> ... G mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-B</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>nogu</i>.
kv – 43, 625. red (Konstantin)	... <i>otrezavši sinu nozdri</i>... A mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i>
kv – 43, 647. red (Justinijan)	: <i>i prognan otrezanimi preje nozdrami</i> I mn. ž. r., množinski gramatički morfemi <i>-imi, -ami</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>otrezanama nozdrama</i>.
k3 – 48, 961. red (Robrt)	... <i>otrezavši devici nozdri</i> A mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i>
Id – 55, 1493. red (Karal 5.)	... <i>i tu prekloniv kolena</i> A mn. sr. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i>

	Ovdje se očekuje dvojinjski oblik koji bi glasio <i>kolene</i> .
Ie – 56, 1509. red (Karal 5.)	... iz svojih ruk pusti.. G mn. ž. r., množinski gramatički morfem <i>-B</i> Ovdje se očekuje dvojinjski oblik koji bi glasio <i>ruku</i> .
IĴ – 58, 1664. red (Karal 5.)	... <i>preklonil da bi kolena</i> A mn. sr. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinjski oblik koji bi glasio <i>kolene</i> .

U izdvojenim primjerima Kožičić se koristio dvojinjskim oblicima pri izricanju parnosti. Potvrđeni su primjeri imenica za dijelove tijela koji imaju svoj par (koljena, gležanj, noge, nozdre, oči, rebra, ruke, zjenice). Vidljivo je da Kožičić, kao i u *Misalu hruackom* (usp. Ceković – Eterović, 2012: 146), rabi dvojinu kada se parni dijelovi tijela odnose na jedan subjekt (sumativna dvojin), ali u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* nema potvrđenih primjera u kojima rabi dvojinu kada se parni dijelovi tijela odnose na više subjekata (distributivna dvojin) dok su u *Misalu* potvrđeni i takvi primjeri. U primjerima *noćnoju i dnevnoju rukoju i nogama vzdvignutama*, vidljiva je sročnost imenica u dvojinu s pridjevima. U primjerima *bosima nogama, svojima rukama, i svezanima rukama* također je sročnost, ali su korišteni različiti gramatički morfemi. Naime, u gramatičkim morfemima pridjevā i zamjenice Kožičić ne koristi dvojinjski gramatički morfem *-ama*, već koristi morfem *-ima* koji je novijeg postanja nastao preklapanjem gramatičkog morfema *-i* (I mn.) i

gramatičkog morfema *-ma* (D I dv.). Korištenje gramatičkoga morfema *-ima* može se tumačiti utjecajem norme hrvatskoga tj. govorenoga jezika koja supostoji uz normu starocrkvenoslavenskoga budući da koristi i gramatički morfem *-ama*. U primjerima u kojima se očekuje dvojnina sročnost je također potvrđena: *človečaskih gležnji, probodena rebra i otrezanimi nozdrami*.

Izdvojila bih i primjer dvojine *dva prsta* u kojima je parnost dodatno naglašena brojem dva pa bi se prema tome navedeni primjer mogao promatrati i kao primjer izricanja dvojnosti. Već u idućem retku Kožičić istu imenicu koristi u množini ... *imiže prsti jereji posvećenije...* (i – 20, 1186. red, Bonifacij 6.).

Važno je spomenuti i primjer *probodena bista rebra*. U tom primjeru su imenica i pridjev u množini, ali bez obzira na to uz nju dolazi glagol u 3. l. dv. aorista. Gramatički morfem za 3. l. dv. aorista u starocrkvenoslavenskome je glasio *-ste*, a Kožičić koristi morfem *-sta*. Ujednačavanje gramatičkih morfema 2. i 3. lica dvojine je odraz novijih jezičnih promjena i odstupanje od starocrkvenoslavenske norme (usp. Gadžijeva 2014: 236). Pretpostavlja se da je glagol u dvojinjskome obliku zbog značenja imenice *rebra*, odnosno zbog toga što su *rebra* parni dio tijela.

Starocrkvenoslavenska norma dobro je očuvana u primjerima u kojima se koriste gramatički morfemi *-ama* u D I dv. ž. r. (*nogama, rukama*), *-i* u A dv. (*oči*⁷), *-iju* u G dv. (*očiju*). U primjerima *ruke* i *nozdre* Kožičić ne koristi gramatički morfem za A dv. ž. r. *-ě* propisan starocrkvenoslavenskom normom, već koristi gramatički morfem *-e*. Taj gramatički morfem možemo tumačiti kao ekavski odraz *jata*, ali i kao ostatak palatalne deklinacije. Od početka 12. do konca 14. stoljeća trajao je proces svođenja glavnih deklinacija na jednu osnovu. Naime, „nakon promjena u sporednim deklinacijama, slijedile su restrikcije i u glavnim deklinacijama, gdje se dokida naslijeđena podvojenost po palatalnosti, a opstaju većinom samo palatalne osnove“ (Lukežić, 2015: 21). U palatalnoj se deklinaciji imenica

⁷ Imenica *oči* ubraja se među imenice *i*-sklonidbe i ima samo dvojinjske oblike (usp. Gadžijeva, 2015: 105).

ženskoga roda gramatički morfem *-e* koristio u N A V mn. Ne možemo sa sigurnošću odrediti jesu li navedene imenice u dvojini ili množini. Ako tumačimo da je riječ o ujednačavanju morfema prema palatalnoj deklinaciji, navedeni primjeri su u množini te su stoga i navedeni u tablici u kojoj su primjeri očekivane dvojine.

Uz dvojinske oblike u *Knjižicama od žitija rimskih argijerejev i cesarov* su potvrđeni množinski oblici na mjestu dvojine. Oblici imenica *ruka*, *noga* i *nozdra* potvrđeni su u oba oblika: *ruci* (A dv. ž. r.), *ruke* (A mn. ž. r.), *ruk* (G mn. ž. r.), *rukah* (L mn. ž. r.), *rukami* (I mn. ž. r.), *rukama* (I dv. ž. r.), *nog* (G mn. ž. r.), *nogama* (I dv. ž. r.), *nozdra* (A mn. ž. r.), *nozdre* (A mn. ž. r.), *nozdrami* (I mn. ž. r.), *nozdrama* (I dv. ž. r.). U množinskim oblicima Kožičić bilježi još i: *gležnji* (G mn. m. r.), *palce* (A mn. m. r.) i *kolena* (A mn. sr. r.). U G mn. ž. r. Kožičić je koristio nulti morfem koji je odraz staroga jezičnoga stanja, a koji se u 15. i 16. st. koristio u čakavskom i kajkavskom dijalektu. U A mn. ž. r. koristi stari gramatički morfem *-i*. Odraz staroga stanja je i gramatički morfem *-ah* u L mn. ž. r. U imenicama *rukami* i *nozdrami* vidljivo je zadržavanje nastavka *-ami* u I mn. ž. r. koji potječe od a-osnova i također je odraz staroga jezičnog stanja. U imenici *gležnji* je gramatički morfem *-i* u G mn. m. r. preuzet iz deklinacije imenica i-osnova (usp. Matasović 2008: 186), u imenici *palce* u A mn. m. r. gramatički morfem *-e* je preuzet iz *jo*-osnova zbog težnje za razlikovanjem N mn. i A mn. (usp. Matasović 2008: 185). Jedina imenica u srednjem rodu kojom se izriče parnost je imenica *kolena* u kojoj Kožičić koristi množinski nastavak *-a* u A mn. koji je također izvorni nastavak *o*-osnova (usp. Lukežić, 2015: 45).

U navedenim je primjerima potvrđeno da je Kožičić, uz dvojinske, zadržavao množinske nastavke naslijeđene iz praslavenskoga. To nam pokazuje da je u množinskim primjerima čuvao staroslavensku normu. Zanimljivo je da i u primjerima gdje se dvojina očekuje, a zamijenjena je množinom nije distributivna dvojina. Paralelno korištenje i dvojinskih i množinskih oblika u tekstu ukazuje nam na kolebanje u izricanju parnosti dvojinom.

4.1.2. Dvojnost

Primjeri dvojinjskih oblika kojima se izriče dvojnost (dva bića ili dva predmeta) također su potvrđeni u Kožičićevim *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* i slijede u tabličnome prikazu:

Brojevi redaka	Primjeri dvojinje
<i>Posveta</i>	
b ¹ – 2, 26. red (Posveta)	<i>dvi mali midenici v neizkonačnoje skrovišće Božije prnošu</i> A dv. ž. r., dvojinjski gramatički morfem <i>-i</i>
b ¹ – 2, 46. red (Posveta)	<i>...da jaže prva sut dva načelnika meju človeki: sledita ...</i> N dv. m. r., dvojinjski gramatički morfem <i>-a</i> Prvi glagol <i>sut</i> u 3. l. mn. prezenta, a drugi glagol <i>sledita</i> u 3. l. dv. prezenta.
<i>Životopisi papa</i>	
g ¹ – 4, 92. red (Petar)	<i>Pisal jest 2 epistolije ...</i> A dv. ž. r., dvojinjski gramatički morfem <i>-e</i>
g ¹ – 4, 93. red (Petar)	<i>...2 biskupa redi: Lina i Klita...</i> A dv. m. r., dvojinjski gramatički morfem <i>-a</i>

g ¹ – 4, 132. i 133. red (Klit)	<i>...Vespažijan sa sinom svojim Titom: jaže besta potom rimska cesara...</i> 3. 1. dv., aorist gl. biti N dv. m. r., dvojiniski gramatički morphem <i>-a</i>
g ¹ – 4, 133. red (Klit)	<i>...rat stvorista protivu ljudejom...</i> 3. 1. dv., aorist gl. stvoriti (glagol se odnosi na <i>rimska cesara</i> iz prethodnog primjera)
d – 5, 139. red (Klit)	<i>I 2 jereja redi.</i> A dv. m. r., dvojiniski gramatički morphem <i>-a</i>
d – 5, 149. red (Kliment)	<i>Lina i Klita ... : zanje da rejena behota preje arhijereja...</i> Glagolski pridjev trpni, m. r., dv., dvojiniski nastavak <i>-a</i> 3. 1. dv., imperfekt gl. biti dvojiniski gramatički morphem <i>-ta</i>
d – 5, 161. red (Kliment)	<i>Jereov 10 evanđelska 2 biskupov 15 naredi.</i> A dv. m. r., dvojiniski gramatički morphem <i>-a</i>
d – 5, 179. i 180. red (Evarist)	<i>...i jereov 6 dijakona 2 ... stvori</i>

	A dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
e – 6, 218. red (Sikst)	<i>Prazdan bisi prestol ... dni 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
ž – 7, 284. red (Eleuterij)	<i>Sidi ... dni 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
ž – 7, 338. red (Poncijan)	<i>Žive va arhijerestvi ... dni 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
ž – 8, 386. i 387. red (Stipan)	<i>Sidi ... dni 2. Prazdan bisi prestol dni 22.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfemi <i>-i</i>
z – 9, 449. red (Marcelin)	<i>dijakona 2 ... redi. Sidi ... miseca 2.</i> A dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
z – 9, 456. red (Marcel)	<i>... dijakona 2 ... redi.</i>

	A dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ï – 10, 510. red (Julij)	<i>Sidi ... miseca 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ï – 10, 527. red (Felic 2.)	<i>Sidi ... dni 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
äï – 11, 584. red (Inocencij)	<i>Prazdan bisi prestol dni 22.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
äï – 11, 595. red (Zozim)	<i>Sidi ... dni 12.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
bï – 12, 632. red (Sikst 3.)	<i>Prazdan bisi prestol dni 22.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
vï – 13, 697. red (Simah)	<i>Sidi ... dni 22.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
vï – 13, 728. red (Bonifacij 2.)	<i>Sidi ... dni 2.</i>

	N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
gi – 14, 766. red (Pelajij)	<i>I tako dokona gotskoje kraljevstvo va Italiji po stečeniju 70 i dviju letu.</i> G dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem <i>-u</i> .
dī – 15, 860. red (Teodor)	<i>Prazdan bisi prestol dni 52.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
eī – 16, 904. red (Donus)	<i>Prazdan bisi prestol miseca 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
eī – 16, 946. red (Benedikt 2.)	<i>Prazdan bisi prestol miseca 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ži – 17, 953. red (Ivan 5.)	<i>Prazdan bisi prestol miseca 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ži – 17, 957. red (Konon)	<i>Prazdan bisi prestol miseca 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>

ži – 17, 995. red (Grgur 3.)	... <i>Pipin i Litfrand: i bila da bista kuma</i> <i>bila</i> – m. r. dv. (slavenski particip prefekta na <i>-l</i> odnosno glagolski pridjev radni) <i>bista</i> – 3. l. dv., aorist gl. biti <i>kuma</i> – N dv. m. r., dvojinski gramatički morfem <i>-a</i>
ži – 17, 1010. red (Stipan 2.)	<i>Prazdan bisi prestol dni 32.</i> N dv. m. r., dvojinski gramatički morfem <i>-i</i>
zi – 19, 1101. red (Leon 4.)	<i>Prazdan bisi prestol miseca 2.</i> N dv. m. r., dvojinski gramatički morfem <i>-a</i>
i – 20, 1157. red (Adrijan 2.)	<i>Sidi ... dni 2.</i> N dv. m. r., dvojinski gramatički morfem <i>-i</i>
i – 20, 1178. red (Formoz)	<i>Prazdan bisi prestol 2 dni.</i> N dv. m. r., dvojinski gramatički morfem <i>-i</i>
i – 20, 1193. red (Teodor 2.)	<i>Žive ... dni 20.</i>

	N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
i – 20, 1287. red (Don 2.)	<i>Prazdan bisi prestol dni 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
id – 25, 1510. red (Paskal 2.)	<i>Bista ošće tagda 2 lažna arhijereja.</i> <i>bista</i> - 3. l. dv., aorist gl. biti, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i> <i>2 lažna arhijereja</i> – N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
id – 25, 1558. red (Onorij 2.)	<i>Sidi ... miseca 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ie – 26, 1621. red (Lucij 3.)	<i>Sidi ... miseca 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
iž – 27, 1660. red (Inocencij 3.)	<i>V njemže bisi patrijarha carigradski i jerusolinski: arhibiskupi</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i> Glagol <i>bisi</i> i imenica <i>arhibiskupi</i> su u množini.
iž – 27, 1666. red (Inocencij 3.)	<i>Bista se vrime Dominik i ... Frančesko</i>

	3. l. dv., aorist gl. biti, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>
iž – 28, 1735. red (Kliment 4.)	<i>Dvi hćere ime od zakone žene...</i> A dv. ž. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i> u broju 2. Imenica <i>hćere</i> ima gramatički morfem <i>-e</i> .
iž – 28, 1746. red (Grgur 10.)	<i>Sidi ... miseca 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
iž – 28, 1752. red (Inocencij 5.)	<i>Sidi ... dni 2.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-i</i>
ja – 31, 1932. i 1933. red (Ivan 24.)	<i>Dva že od naslednikov jeho ognjem sažgana sut.</i> <i>dva</i> – N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i> <i>sažgana</i> – N dv. m. r., pasivni particip preterita odnosno glagolski pridjev trpni, dvojniski gramatički morfem <i>-a</i> Glagol u množini.
ja – 31, 1952. red (Martin 5.)	<i>...otresajuć že po 2 dneju povlče.</i>

	L dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ĵa – 31, 1953. i 1954. red (Martin 5.)	<i>Umrvšu Benediktu 13. dva kardinala.</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ĵa – 31, 1955. red (Martin 5.)	: <i>jaže po zvrženiju Benedikta ne htista se pokloniti... : stvorista arhijereja Eĵidija</i> 3. l. dv., aorist gl. htjeti i stvoriti, dvojniski gramatički morfemi <i>-sta</i> Ostali glagoli koji se odnose na <i>dva kardinala</i> su u množini.
ĵa – 31, 1958. (Ivan 24.)	<i>Kardinala že dva ... vavržena sut ...</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i> N dv. m. r., pasivni particip preterita odnosno glagolski pridjev trpni, dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ĵa – 31, 1971. (Euĵenij 4.)	<i>Pridosta tu Josip i Ivan.</i> 3. l. dv., aorist glagola pridti, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>
ĵb – 32, 1973. red (Euĵenij 4.)	: <i>i ispovedasta jakože rimski arhijerej</i> ...

	3. 1. dv., aorist glagola ispovêdati, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>
ĵb – 32, 1974. red (Euĵenij 4.)	<i>Ispovedasta ošće jakože Duh Sveti ...</i> 3. 1. dv., aorist glagola ispovêdati, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>
Životopisi careva	
ĵd – 35, 74. red (Titus)	<i>... cesarstvova manje od dviju letu.</i> G dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem <i>-u</i>
ĵe – 36, 161. red (Opilij Makrin)	<i>... obrdža ... miseca 2</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ĵž – 37, 268. red (Balbin i Pupijen)	<i>Balbin i Pupijen ... meju sobom općinu strojahota ubijena sut oba od vojni.</i> <i>ubijena</i> – N dv. m. r., pasivni particip preterita odnosno glagolski pridjev trpni, dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
ĵŹ – 38, 283. red (Decij)	<i>... cesarstvovasta oba 2 leta.</i> 3. 1. dv., aorist gl. cesarstvovati, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>

ĵŹ – 38, 285.–286. (Gal otac i Valuzijan sin)	<i>Gal otac i Valuzijan sin na cesarstvo postupivša nesrično zelo strojista ...</i> <i>postupivša</i> – dv. m. r., particip perfekta aktivni odnosno glagolski prilog prošli koji u ovom primjeru još nije izgubio deklinaciju <i>strojista</i> – 3. l. dv., aorist gl. strojiti, dvojinjski gramatički morfem <i>-sta</i>
ĵŹ – 38, 288. red (Gal otac i Valuzijan sin)	<i>Ubijena sut oba ...</i> <i>ubijena</i> - N dv. m. r., pasivni particip preterita odnosno glagolski pridjev trpni, dvojinjski gramatički morfem <i>-a</i>
ĵŹ – 38, 307. red (Klavdij)	<i>... ako bi prvo 2 letu ...</i> G dv. sr. r., dvojinjski gramatički morfem <i>-u</i>
ĵŹ – 38, 336. red (Dioklicijan)	<i>Dioklicijan v Nikomediji: Maksimilijan že v Milane izručista ...</i> 3. l. dv., aorist gl. izručiti, dvojinjski gramatički morfem <i>-sta</i>
ĵz – 39, 347. red (Konstancij i Galerij)	<i>Konstancij i Galerij Maksimijan cesarstvo prijamša ...</i> <i>prijamša</i> - dv. m. r., particip perfekta aktivni odnosno glagolski prilog prošli

	koji u ovom primjeru još nije izgubio deklinaciju
ĵz – 39, 373. red (Flavij Konstantin)	... v dviju letu povrnu vsu Italiju i Rim ... L dv. sr. r., dvojiniski gramatički morfem <i>-u</i>
k – 40, 443. red (Arkadij i Onorij brata)	<i>Arkadij i Onorij brata ... otca sledista.</i> 3. l. dv., aorist gl. slêditi, dvojiniski gramatički morfem <i>-sta</i>
kg – 44, 689. red (Konstantin)	2 carigradska arhijereja ... teško zmučivši posiče A dv. m. r., dvojiniski gramatički morfem <i>-a</i>
kg – 44, 723. red (Mihovil Kuroplat)	<i>Mihovil Kuroplat boljši od dviju malo preje rečenu ... (Nicefor i Stavracij)</i> G dv. m. r., dvojiniski gramatički morfem <i>-u</i>
ke – 46, 834. red (Mihovil Kalafat)	... i oslepljena bista oba. <i>oslepljena</i> - N dv. m. r., pasivni particip preterita odnosno glagolski pridjev trpni, dvojiniski gramatički morfem <i>-a</i>

	<i>bista</i> - 3. l. dv., aorist gl. biti, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>
ke – 46, 836. red (Zoja i Teodora sestri)	<i>Zoja i Teodora sestri cesarstvo prijasta...</i> 3. l. dv., aorist gl. prijati, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>
ke – 46, 854. red (Isaak Komnen)	<i>... ne cesarstvova veće od dviju letu...</i> G dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem <i>-u</i>
kz – 49, 1088. red (Od početija turačkago)	<i>Ime Pajazit 2 sina ...</i> A dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
I – 50, 1089. red (Od početija turačkago)	<i>Ubijenu Orkanu prije dviju letu ...</i> A dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem <i>-u</i>
I – 50, 1097. red (Od početija turačkago)	<i>... po dlgi ležan'ji 2 sina jago...</i> N dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
I – 50, 1107. red (Od početija turačkago)	<i>V jednom boju umrista Ladislav ... i Julijan Cezarin</i> 3. l. dv., aorist gl. umrêti, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>

I – 50, 1118. red (Od početija turačkago)	<i>Otoman ... dvoje cesarstvo povrati</i> <i>dvoje</i> – A dv. sr. r., dvojniski gramatički morfem -e <i>cesarstvo</i> – A jd. sr. r. Uz broj dva koji je u dvojini stoji imenica u jednini.
I – 50, 1139. red (Od početija turačkago)	<i>Siju dviju stvari i dela</i> <i>dviju</i> – G dv. ž. r., dvojniski gramatički morfem -iju <i>stvari</i> – A dv. ž. r., dvojniski gramatički morfem -i. Imenica <i>dela</i> je u množini.
Ia – 51, 1175. red (Lotarij)	<i>Lotarij ... jedinako s dvima inima bratoma razdelista ... cesarstvo.</i> <i>dvima inima bratoma</i> – I dv. m. r., dvojniski gramatički morfemi -ima, -oma <i>razdelista</i> – 3. l. dv., aorist gl. razdêliti, dvojniski gramatički morfem -sta
Ib – 52, 1265. red (Enrik 3.)	<i>... bil bo jest boja ...</i> A dv. m. r., dvojniski gramatički morfem -a
Iv – 53, 1316. red (Friderik 1.)	<i>... i stvorena sut prijatelja zelo cesar i arhijerej...</i>

	<i>stvorena</i> - N dv. m. r., pasivni particip preterita odnosno glagolski pridjev trpni, dvojniski gramatički morfem <i>-a</i> <i>prijatelja</i> – N, dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>
Ig – 54, 1399. red (Karal 4.)	... <i>umrista</i> bo jedan po drugom 3. l. dv., aorist gl. umrêti, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i>
Ig – 54, 1423. red (Žigmund)	... čini pobiti 32 gospodičica A dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-a</i> Jedini primjer u kojem se imenica nalazi u dvojini uz dvoznamenkasti broj.
IĴ – 58, 1650., 1651. i 1652. red (Karal 5.)	... <i>ufahota</i> da bi ima nišć ne moglo ... i tako <i>sledista</i> kralja ... : i <i>dvorahota</i> često krat ... <i>ufahota</i> – 3. l. dv., imperfekt gl. ufati <i>sledista</i> – 3. l. dv., aorist gl. slêditi, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i> <i>dvorahota</i> – 3. l. dv., imperfekt gl. dvoriti
IĴ – 58, 1655. red (Karal 5.)	... oba Hunjadova sina prišla bi na dvor...

	<i>Hunjadova sina</i> – N dv. m. r., dvojniski gramatički morfemi <i>-a</i> <i>prišla</i> – dv. m. r., dvojniski gramatički morfem <i>-la</i>, slavenski particip perfekta na <i>-l</i> odnosno glagolski pridjev radni
I3 – 58, 1656. red (Karal 5.)	<i>Pridosta i vedena</i> <i>sut oba v tamnicu.</i> <i>pridosta</i> – 2. l. dv., aorist gl. pridti, dvojniski gramatički morfem <i>-sta</i> <i>vedena</i> - N dv. m. r., pasivni particip preterita odnosno glagolski pridjev trpni, dvojniski gramatički morfem <i>-a</i>

Brojevi redaka	Primjeri u kojima su dvojniski nastavci zamijenjeni množinskima
Životopisi papa	
v – 3, 18. red	<i>...poče biti meju Aristobolom i Irkanom sinmi Aleksandra...</i> I mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-mi</i> Na ovome se mjestu očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>sinma</i>.
3 – 8, 369. red (Kornelij)	<i>Sidi leta 2...</i> N mn., s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i>

	Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i> .
3 – 8, 394. red (Sikst 2.)	<i>Sidi leta 2...</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i> .
ï – 10, 491. red (Salvestar)	<i>... jereji 42 ... stvori.</i> A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>jereja</i> .
ï – 10, 502. red (Marko)	<i>Sidi leta 2...</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i> .
ï – 10, 542. red (Damaz)	<i>... biskupi 42 ... stvori.</i> A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>biskupa</i> .
äï – 11, 548. red (Siricij)	<i>... biskupi 32 ... stvori.</i>

	A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>biskupa</i>.
aï – 11, 580. red (Inocencij)	... 12 biskupi stvori. A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>biskupa</i>.
bï – 12, 619. i 620. red (Celestin)	... jereji 32, dijakoni 12, biskupi 42 redi. A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuju dvojniski oblici koji bi glasili <i>jereja, dijakona, biskupa</i>.
bï – 12, 629. red (Sikst 3.)	Redi ... dijakoni 12 biskupi 52. A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuju dvojniski oblici koji bi glasili <i>dijakona, biskupa</i>.
bï – 12, 646. red (Leon)	<i>Ti Petar i Paval</i> apostoli mneni <i>sut</i>. <i>apostoli</i> N mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> <i>sut</i> - 3. l. mn., prezent gl. biti

	Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>jesta</i> .
bī – 12, 657. red (Ilarij)	... biskupi 22 stvori. A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>biskupa</i> .
vī – 13, 681. red (Jelazij)	Jereji 32 ... stvori. A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>jereja</i> .
vī – 13, 688. red (Anastasij 2.)	Jereji 12 ... stvori. A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>jereja</i> .
vī – 13, 695. red (Simah)	Jereji 92 ... stvori. A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>jereja</i> .
vī – 13, 710. red (Ivan)	Sidi leta 2 ...

	N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
vī – 13, 728. red (Bonifacij 2.)	<i>Sidi leta 2...</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik (dvojnost) koji bi glasio <i>lete</i>.
vī – 13, 733. red (Ivan 2.)	<i>Sidi leta 2...</i> N mn., s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
vī – 13, 736. red (Agapit)	<i>... jerejom svetih Ivana i Pavla ...</i> G mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-ih</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik <i>svetu</i>.
eī – 16, 914. red (Agato)	<i>...zatvoreno jest da dvoji narav i dvoje dejanije jest v Hrste ...</i> <i>dvoji</i> – N mn. m. r. <i>narav</i> – N, jd. m. r. <i>dvoje</i> – N, dv. sr. r.

	<i>dejanije</i> – N, jd. sr. r.
eï – 16, 933. red (Agato)	... <i>žive leta 2.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
ži – 17, 971. red (Ivan 7.)	<i>Žive leta 2.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
dï – 18, 1044. red (Leon 3.)	... <i>Italija i Rim mnogije škode trpljahu.</i> 3. l. mn., imperfekt gl. trpjeti Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>trpeašeta/trpehota</i>.
dï – 18, 1050. red (Leon 3.)	<i>(Irina i Karlo Veliki) Jaže i cesarstvija razdeliše.</i> 3. l. mn., aorist gl. razdeliti Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>razdelista</i>.
zi – 19, 1106. red (Ivan 8.)	<i>Žive leta 2.</i>

	N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
i – 20, 1196. red (Ivan 10.)	<i>Žive 2 leta.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
i – 20, 1221. red (Stipan 7.)	<i>Sidi leta 2.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
ib – 22, 1318. red (Grgur 5.)	<i>Sidi leta 2.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
ib – 22, 1347. red (Serĳij 4.)	<i>Sidi leta 2.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.

iv – 23, 1394. red (Grgur 6.)	<i>Sidi leta 2.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
iv – 23, 1409. red (Viktor 2.)	<i>Sidi leta 2.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
ig – 24, 1465.–1468. (Urban 2.)	<i>Gotifred i Balduin ... muži ... prvi vzdvigoše se iskupili da bi ...</i> <i>muži</i> – N mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>muža</i>. Uz tu imenicu stoje i množinski oblici glagola. <i>vzdvigoše se</i> – 3. l. mn., aorist gl. vzdignuti Dvojniski oblik bi glasio <i>vzdvigosta se</i>. <i>bi iskupili</i> – 3. l. mn., kondicional glagola iskupiti Dvojniski oblik bi glasio <i>bista iskupila</i>.

ie – 26, 1596. red (Alenksandar 3.)	... od 22 kardinalov izbran <i>bisi</i> ... G mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-ovB</i> Ovdje se očekuje dvojinjski oblik koji bi glasio <i>kardinalovu</i>.
iž – 27, 1660. red (Inocencij 3.)	<i>V njemže bisi patrijarha carigradski i jerusolimski: arhibiskupi</i> <i>bisi</i> – 3. l. jd., aorist gl. biti Ovdje se očekuje dvojinjski oblik koji bi glasio <i>bista</i>. <i>arhibiskupi</i> – N mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojinjski oblik koji bi glasio <i>arhibiskupa</i>.
iž – 27, 1693. red (Grgur 9.)	... <i>oblada Carigrad 2 leta</i>. N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinjski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
iz – 29, 1779. red (Martin 4.)	<i>Sidi leta 2</i>. N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinjski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.

iz – 29, 1785. red (Mikula 4.)	<i>Prazdan bisi prestol leta 2...</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinški oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
iz – 29, 1821. red (Kliment 5.)	<i>Glave njih behu Dulcin i Margarita ...</i> 3. l. mn., imperfekt gl. biti Ovdje se očekuje dvojinški oblik koji bi glasio <i>beašeta/behota</i>.
iz – 29, 1830. red (Kliment 5.)	<i>Prazdan bisi prestol leta 2...</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinški oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
ja – 31, 1932. i 1933. red (Ivan 24.)	<i>Dva že od naslednikov jeho ognjem sažgana sut.</i> 3. l. mn., prezent gl. biti Ovdje se očekuje dvojinški oblik koji bi glasio <i>jesta</i>.
ja – 31, 1956., 1957., 1958. (Ivan 24.)	<i>... dva kardinala ... i Klimenta 8. nazvaše: ... vavržena sut v uzu od papina ligata.</i>

	<i>nazvaše</i> – 3. l. jd., imperfekt gl. nazvati Očekuje se dvojinski oblik koji bi glasio <i>nazvašeta/nazvahota</i>. <i>sut</i> – 3. l. mn., prezent glagola biti Očekuje se dvojinski oblik koji bi glasio <i>jesta</i>.
ĵb – 32, 1986. red (Euĝenij 4.)	... <i>i kralj i ligat ubijeni sut</i>. <i>ubijeni</i> – N mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>ubijena</i>. <i>sut</i> – 3. l. mn., prezent glagola biti Očekuje se dvojinski oblik (dvojnost) koji bi glasio <i>jesta</i>.
<i>Životopisi careva</i>	
ĵe – 36, 173. red (Varij Eliogabal)	<i>Trpi mir nakaz siju 2 leta</i>. N mn. sr. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
ĵž – 37, 268. red (Balbin i Pupijen)	<i>Balbin i Pupijen ... meju sobom općinu strojahota ubijena sut oba od vojni</i>. <i>sut</i> – 3. l. mn., prezent glagola biti

	Očekuje se dvojinski oblik koji bi glasio <i>jesta</i> .
ĵž – 37, 271. red (Gordijan)	<i>Živi let 22.</i> N/G mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-B</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
ĵŹ – 38, 281. red (Decij)	<i>... Fabijana i Kornelija rimskije arhijereje mukoju ubi.</i> A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-e</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>rimska arhijereja</i>.
ĵŹ – 38, 283. red (Decij)	<i>... cesarstvovasta oba 2 leta.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
ĵŹ – 38, 286. red (Gal otac i Valuzijan sin)	<i>... nesrićno zelo strojista 2 leta.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.

ĵŹ – 38, 288. red (Gal otac i Valuzijan sin)	<i>Ubijena sut oba ...</i> <i>sut</i> – 3. l. mn., prezent glagola biti Očekuje se dvojinski oblik koji bi glasio <i>jesta</i>.
ĵz – 39, 347. red (Konstancij i Galerij)	<i>Konstancij i Galerij Maksimijan ... po česteh cesarstvujut.</i> 3. l. mn., prezent gl. cesarstvovati Očekuje se dvojinski oblik koji bi glasio <i>cesarstvovasta</i>.
ĵz – 39, 361. red (Sever i Maksimijan)	<i>Cesarstvova sam 2 leta ...</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
k – 40, 420. red (Valentinijan i Valent brata)	<i>Valentinijan i Valent brata Ugre ... mnogije rati srićno dokonaše.</i> 3. l. mn., imperfekt gl. dokonati Očekuje se dvojinski oblik koji bi glasio <i>dokonašeta</i>.
k – 40, 454. red (Arkadij i Onorij brata)	<i>Umri v Rimi cesarstvovaši 32 leta.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i>

	Ovdje se očekuje dvojinški oblik koji bi glasio <i>lete</i> .
k – 40, 459. red (Vazetje Rima)	<i>Ležal biše ... 2 leta pod Rimom.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinški oblik koji bi glasio <i>lete</i> .
kb – 42, 581. red (Fokas)	<i>Eraklija i Priska: iže srotili se behu ...</i> 3. l. mn., pluskvamperfekt Ovdje se očekuje dvojinški oblik koji bi glasio <i>srotila besta</i> .
kv – 43, 623. red (Konstantin)	<i>... oblada sa sinom jedva 2 leta.</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinški oblik koji bi glasio <i>lete</i> .
kv – 43, 674. red (Teodožij)	<i>... v njem živi 2 leta</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinški oblik koji bi glasio <i>lete</i> .
kv – 43, 676. i 677. (Leon)	<i>... ugodil da bi dvim ljudejom: iže prorekli behu ...</i>

	<i>dvim ljudejom</i> – D mn. m. r., množinski gramatički morfemi <i>-im, -om</i> Ovdje se očekuje dvojni oblik koji bi glasio <i>dvoma ljudoma</i>. <i>prorekli behu</i> – 3. l. mn., pluskvamperfekt <i>prorekli</i> – m. r., mn., slavenski particip prefekta na <i>-l</i> odnosno glagolski pridjev radni Ovdje se očekuje dvojni oblik koji bi glasio <i>prorekla besta</i>.
kg – 44, 707. red (Konstantin)	<i>našasta jest lama 1 vrhu mrtva tela...</i> A mn. sr. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojni oblik (dvojnost) koji bi glasio <i>mrtve tele</i>.
kg – 44, 726. red (Mihovil Kuroplat)	<i>Cesarstvova 2 leta ...</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojni oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
ke – 46, 845. red (Teodora)	<i>Teodora ... 2 leta predstoja</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i>

	Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i> .
kž – 47, 927. red (Andranik)	... <i>oblada 2 leta</i>. N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
kz – 49, 1081. red (Od početija turačkago)	... <i>biše pod njim 2 leta</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
I – 50, 1139. red (Od početija turačkago)	<i>Siju dviju stvari i dela</i> <i>dela</i> – A mn. sr. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik (dvojnost) koji bi glasio <i>dele</i>.
Ia – 51, 1194. red (Lodovik 3.)	... <i>jedva uzdrža 2 leta</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojniski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
Ib – 52, 1265. red (Enrik 3.)	... <i>bil bo jest boja 60 krat i dvi</i>

	A mn. m. r., množinski gramatički morfem <i>-i</i>
Iv – 53, 1316. red (Friderik 1.)	<i>... i stvorena sut prijatelja zelo cesar i arhijerej...</i> <i>sut</i> – 3. l. mn., prezent glagola biti Očekuje se dvojinski oblik koji bi glasio <i>jesta</i>.
Ig – 54, 1405. red (Karal 4.)	<i>Cesarstvova let 32</i> N mn. s. r., nulti gramatički morfem Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
Ig – 54, 1411. red (Venceslav)	<i>... cesarstvova 32 leta</i> N mn. s. r., množinski gramatički morfem <i>-a</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>lete</i>.
Ie – 56, 1503. red (Karal 5.)	<i>Albrt po 2 leteh</i> L mn. sr. r., množinski gramatički morfem <i>-eh</i> Ovdje se očekuje dvojinski oblik koji bi glasio <i>letu</i>.
IĴ – 58, 1655. red (Karal 5.)	<i>... oba Hunjadova sina prišla bi na dvor...</i>

	<i>bi</i> – 3. l. mn., aorist gl. biti Ovdje se očekuje dvojinjski oblik koji bi glasio <i>bista</i> .
I3 – 58, 1656. red (Karal 5.)	<i>Pridosta i vedena sut oba v tamnicu.</i> <i>sut</i> - 3. l. mn., prezent glagola biti Očekuje se dvojinjski oblik koji bi glasio <i>jesta</i> .

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* su potvrđeni primjeri dvojine kojima se izražava dvojnost i primjeri kojima se izražava dvojnost, ali su dvojinjski oblici zamijenjeni množinskima. Potvrđeni su primjeri kojima se dvojnost izražava uz brojevu oznaku te primjeri koji se odnose na dvije osobe pri čemu se nerijetko navode njihova osobna imena ili titule. U primjerima u kojima se dvojnost izražava brojevnom oznakom u dvojini su samo oni primjeri koji dolaze uz broj 2: *dvi mali midenici, dva načelnika, 2 epistolije, 2 biskupa, 2 jereja, evanđelska 2, dijakona 2, miseca 2, 2 lažna arhijereja, dvi hćere, 2 dneju, dva kardinala, dviju letu, dvima sinma, 2 letu, 2 carigradska arhijereja, 2 sina, dvoje cesartstvo, dviju stvari, dvima inima bratoma*. Iznimka su primjeri *32 gospodinčića* i *70 i dviju letu* jer su oni jedini primjeri u kojima se uz dvoznamenkasti broj s brojevnim kvatifikatorom dva koristi dvojinjski oblik. U hrvatsko crkvenoslavenskome glavni broj dva imao je samo oblike dvojine prema zamjениčkoj sklonidbi (usp. Gadžijeva, 2014: 192). U nominativu, akuzativu i vokativu ženskog roda Kožičić koristi gramatički morfem *-i* na mjestu jata. Uz *i* na mjestu jata u nelitrugijskim se spomenicima pojavljuje i odraz *e*, ali takav primjer u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* nije potvrđen. Genitiv i lokativ svih rodova glase *dvoju, dveju* (s inačicama *dviju* i *dveju*) (usp. Gadžijeva, 2014: 192). U Kožičića su potvrđeni primjeri u genitivu *dviju stvari* i *70 i dviju letu* te u lokativu *v dviju letu*. Uz dativ i instrumental *dvěma* u hrvatsko

crkvenoslavenskome supostoji oblik *dvima* (usp. Gadžijeva, 2014: 192) koji koristi i Kožičić. Potvrđeni su dvojniski primjeri *dvima sinma* i *dvima inima bratoma*. U primjeru *dvim ljudejom* imenica uz dvojniski dativni oblik broja dva nalazi se u množini. U primjerima *dvoji narav* i *dvoje dejanije*, *dvojega kolura* i *dvojego narava* Kožičić koristi brojevnice. Brojevna imenica *dvoje* u hrvatskome je označavala dvije osobe ili dva bića različita spola (usp. Lukežić, 2015: 253). U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* su potvrđeni primjeri te brojevnice, ali ih Kožičić koristi uz imenice za neživo. Također u primjerima *dvojega/dvojego* vidljiv je utjecaj zamjeničko-pridjevne sklonidbe (G jd. ego). Uz dvoznamenkaste brojeve s brojevnim kvatifikatorom dva Kožičić koristi množinske oblike: *jereji 42*, *biskupi 32*, *12 biskupi*, *jereji 32*, *dijakoni 12*, *biskupi 42*, *biskupi 52*, *biskupi 22*, *jereji 12*, *jereji 92*, *22 kardinalov*, *22 let*, *32 leta*, *boja 60 krat* i *dvi*, *let 32*. Također uz broj dva dolaze množinski oblici u sljedećim primjerima: *leta 2* i *2 letih*. Važno je istaknuti da Kožičić paralelno koristi dva množinska oblika *32 leta*, *let 32* i *22 let*. Nastavak *-a* u N mn. s. r. odraz je staroga jezičnog stanja. Nulti morfem u N mn. s. r. posljedica je jezičnoga razvoja i u ovom bismo slučaju mogli tumačiti da je to odraz hrvatske norme, odnosno utjecaj govornoga jezika. Zasebno bih komentirala primjere *dni 2*, *dni 12*, *dni 52*, *dni 32* i *dni 20* u kojima se dvojina koristi i uz dvoznamenkaste brojeve s brojevnim kvantifikatorom dva. Iako je gramatički morfem *-i* množinski morfem, u ovom je slučaju morfem *-i* preuzet iz n-deklinacije N. dv. m. r. te je naveden u tablici s dvojniskim oblicima. Potvrđen je i primjer dvojine uz brojevnice: *oslepljena bista oba* te primjer množine: *sut oba*. Dvojniske oblike koristi i u primjerima bez brojevnoga kvatifikatora dva: *besta rimska cesara*, *bila da bista kuma*, *patrijarha*, *bista Dominik i Frančesko*, *pridosta Josip i Ivan*, *stvorena sut prijatelja* i *Hunjadova sina*. U navedenim se primjerima potvrđuje korištenje sindetske i anaforičke dvojine. U takvim primjerima koristi i množinske oblike: *Aristobolom i Irkanom sinmi*, *Petar i Paval apostoli sut*, *Italija*

i Rim trpljahu, Irina i Karlo Veliki razdeliše, bisi arhibiskupi, behu Dulcin i Margarita, rimskije arhijereje, mrtva tela.

Potvrđeni su primjeri glagolskih oblika u dvojini, ali i u množini na mjestima gdje se dvojina očekuje. Među glagolskim oblicima u dvojini potvrđeni su primjeri aorista (*stvorista, bista, ne htista, ispovedasta, casarstvovasta, strojista, izručista, sledista, prijasta, razdelista, umrista, pridosta*), imperfekta (*behota, ufahota, dvorahota*) i kondicionala 1. (*prišla bi*). U hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku u svim finitnim oblicima došlo je do širenja nastavka drugoga lica dvojine i na 3. lice, odnosno do izjednačavanja oblika 2. i 3. lica dvojine (usp. Gadžijeva, 2014: 213). Svi aoristni oblici potvrđeni u tekstu nalaze se u 3. l. dv., a gramatički morfem je *-sta* što nam potvrđuje Kožičićevo poštivanje norme hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika. Važno je komentirati i gramatičke morfeme imperfekta. Osim izjednačavanja nastavaka za 2. i 3. l. dvojine što je specifično obilježje hrvatskocrkvenoslavenske norme, u imperfektnome gramatičkom morfemu formant *h* prodire iz 1. lica u 3. lice te je imperfektni nastavak *-hota*. Potvrđeni primjer gramatičkoga morfema je inovacija u jezičnome razvoju.

Potvrđeni su i primjeri pasivnoga participia preterita u dvojini: *ubijena sut, oslepljena bista, sažgana sut, vavržena sut, stvorena sut, vedena sut* koji dolaze uz 3. l. mn. prezenta (izostaje sročnost) osim u primjeru *oslepljena bista* koji dolazi uz glagol u aoristu. Potvrđen je i jedan primjer u kojem se pasivni particip preterita nalazi u množini: *ubijeni sut*. Zastupljena je dvojina 1. participia perfekta aktivnoga: *postupivša, prijamša* te 2. aktivnoga participia perfekta *prišla*, a brojni su oblici toga participia u množini: *iskupili, srotili, prorekli*. Od glagolskih oblika u 3. licu množine aorista se nalaze *vzdvigoše se, nazvaše, dokonaše*, u 3. licu množine imperfekta *bjehu* te je potvrđen jedan primjer prezenta množine na mjestu gdje bi se očekivao dvojinjski oblik: *cesarstvujut*.

Na temelju izdvojenih primjera prema kategoriji značenja dvojnosti uočeno je da u *Knjižicama od žitija* prevladavaju dvojinjski oblici uz koje stoji brojevni kvatifikator dva i aoristni dvojinjski oblici. Ipak, Kožičić je u tom značenju

koristio i množinske oblike što nam ukazuje na kolebanje u izricanju dvojnosti dvojinom.

5. Dvojina u trima Kožičićevim izdanjima

Dosada su nam poznata dva rada o dvojnini u Kožičićevim djelima. O dvojnini u *Misalu hruackom* pisale su Blanka Ceković i Ivana Eterović (2012), a o dvojnini u djelu *Od bitija redovničkoga knjižice* pisala sam u svome završnome radu. Ovim radom nastoji se pridonijeti istraživanju dvojinosti u Kožičićevu opusu pa i istraživanju njegove književno-jezične koncepcije. Analiza dvojinosti primjera u *Misalu hruackom* pokazala je da Kožičić inzistira na zadržavanju prepoznatljive staroslavenske kategorije – dvojinosti. Za *Misal hruacki* je karakteristično da se dvojina načelno rabi na odgovarajućim mjestima u novoprevedenim dijelovima odnosno u onim dijelovima koji su uneseni radi usklađivanja s Vulgatom. U parnih imenica zamjena sumativne i distributivne dvojinosti množinom nije posve dosljedna. U izricanju dvojnosti pojavnost množinskih oblika je umnogome rjeđa (usp. Ceković – Eterović, 2012: 153). Dvojina je u *Misalu* dosljedna na razini značenja što se osobito dobro vidi u sročnosti.

U djelu *Od bitija redovničkoga knjižice* također je zadržana dvojina i to i u kategoriji parnosti i u kategoriji dvojnosti. Ipak, za razliku od *Misala*, ovdje je manje potvrđenih primjera upravo zbog kraćine teksta. Potvrđeni primjeri nam ukazuju na to da Kožičić nije bio dosljedan u čuvanju dvojinosti. Štoviše, više je primjera u kojima su dvojinosti oblici zamijenjeni množinskima nego što je dvojinosti oblika parnosti i dvojnosti. Dvojinu je zadržavao u dijelovima Knjižica koji su prevedeni s latinskog te koje je ukomponirao u tekst, dok je u dijelovima koji ne pripadaju kompilaciji dvojinu zamjenjivao množinom (usp. Golubar, 2017: 22). Ovdje bismo mogli naslutiti povezanost s *Misalom hruackim* budući da je i u *Misalu* Kožičić rabio dvojinu u novoprevedenim tj. kompiliranim dijelovima.

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* Kožičić također zadržava gramatičku kategoriju dvojine u značenju parnosti i u značenju dvojnosti. U izricanju parnosti prevladavaju primjeri u kojima su dvojninski oblici zamijenjeni množinskima, dok u izricanju dvojnosti prevladavaju dvojninski oblici. Parnost se u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* izriče sumativno, odnosno parni dijelovi tijela se odnose samo na jedan subjekt te nema potvrđenih primjera za distributivno izricanje parnosti kao što je to slučaj u *Misalu*. U izricanju dvojnosti potvrđeni su mnogi aoristni oblici kao i mnogi oblici s brojevnim kvantifikatorom dva. Aoristni se i imperfektni oblici nalaze u 3. licu dvojine, dok u *Misalu* dvojninski oblici prevladavaju u 1. i 2. licu. Zanimljivo je istaknuti da su dvoznamenkasti brojevi s brojevnim kvantifikatorom dva u dvojini samo uz imenicu *dne*, *gospodinčić* i jednom uz imenicu *leto*. Uz dva imena u službi subjekta povezana veznikom *i* u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* prevladavaju množinski oblici predikata, dok u *Misalu* uz takve primjeri dolaze dvojninski oblici predikata (usp. Ceković – Eterović, 2012: 152). Sročnost sa zamjenicama i pridjevima u izricanju parnosti u *Misalu* izostaje, a u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* je potvrđeno nekoliko primjera sročnosti s pridjevima.

Usporedbom zaključaka o dvojini u ovim trima radovima možemo istaknuti da je Kožičić u njima i dalje zadržavao dvojinu što možemo smatrati odrazom starocrkvenoslavenske norme, ali je koristio i množinske oblike na mjestu dvojninskih oblika što možemo smatrati utjecajem govornoga jezika. U svima trima djelima, potvrđeno je izricanje parnosti i dvojnosti te ni u jednom djelu uporaba dvojine nije posve dosljedna. Osim što količinu potvrđenih dvojninskih oblika u *Misalu* možemo pripisati obimu djela, mogli bismo je pripisati i liturgijskome karakteru toga djela. Naime, u *Od bitija redovničkoga knjižicama* i *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* ima potvrđenih dvojninskih primjera, ali ih je podjednako kao i onih množinskih na mjestu očekivanih

dvojinskih oblika što možemo pripisati neliturgijskome karakteru tih djela u kojima je Kožičić mogao biti slobodniji u (ne)poštivanju predložaka.

6. Zaključak

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* Kožičić zadržava dvojину kao gramatičku kategoriju. Analiza je pokazala prodiranje množinskih nastavaka na mjestima gdje se očekuje dvojina što nam govori o Kožičićevoj jezičnoj koncepciji. Naime, dvojina je staroslavenizam i njezino zadržavanje potvrđuje Kožičićevu tendenciju čuvanja hrvatskokrkvenoslavenske norme, a korištenje množine na mjestu dvojinskih nastavaka potvrđuje Kožičićevu uporabu hrvatske norme, odnosno norme govornoga jezika budući da je u to vrijeme u njemu dvojina bila izgubljena. Analizom su potvrđeni primjeri zadržavanja dvojine kojima se izriče parnost (parna dvojina) i kojima se izriče dvojnost (slobodna dvojina). U izricanju parnosti prevladavaju množinski oblici na mjestu dvojinskih, a u dvojinskim oblicima kojima se izriče parnost su potvrđeni samo primjeri sumativne dvojine. U izricanju parnosti potvrđena je i sročnost imenica i pridjeva. U izricanju dvojnosti prevladavaju dvojinski oblici s brojevnim kvantifikatorom dva te aoristni dvojinski glagolski oblici. U izricanju dvojinskih oblika sročnost je nedosljedna (npr. *Petar i Paval apostoli sut, probodena bista rebra, ubijena sut oba*). Uspoređujući dvojину *Misala hruackoga* i dvojину u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* mogli bismo reći da su uočljive razlike s obzirom na liturgijski odnosno neliturgijski karakter djela. Naime, u *Misalu hruackom* je Kožičić bio dosljedniji u korištenju dvojine, dok je u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* omjer dvojinskih i množinskih oblika na mjestu dvojinskih podjednak što pripisujemo većoj književno-jezičnoj slobodi u pisanju djela neliturgijskoga karaktera. Kako bismo mogli provjeriti navedeni zaključak, predstoji proučiti dvojину u ostalim djelima Kožičićeve tiskare koja su liturgijskoga karaktera.

Literatura

1. Antoljak, Stjepan 1991 *Šimun Kožičić Begna i njegovo doba*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU, Zagreb.
2. Ceković, Blanka – Eterović, Ivana 2012 *Dvojina u Misalu hruackome Šimuna Kožičića Benje*, Fluminensia, 1, 143–156.
3. Ceković, Blanka – Eterović, Ivana – Žagar, Mateo 2015 *Grafematika i grafetika Kožičićeva Misala*, Jezik Misala hruackoga, ur. Mateo Žagar, HRVATSKA SVEUČILIŠNA NAKLADA, Zagreb, 25–40.
4. Damjanović, Stjepan 2008 *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb.
5. Gadžijeva, Sofija – Kovačević, Ana – Mihaljević, Milan – Požar, Sanja – Reinhart, Johannes – Šimić, Marinka – Vince, Jasna 2014, *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
6. Golubar, Monika 2017 *Dvojina u Knjižicama od bitija redovničkoga Šimuna Kožičića Benje*, diplomski rad, Rijeka, Filozofski fakultet.
7. Kolumbić, Jelena 1991 *Obitelj Benja kroz stoljeća*, u: Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU, Zagreb.
8. Kolumbić, Nikica 1991 *Šimun Kožičić Benja između glagoljaške tradicije i humanističkih nastojanja*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU Zagreb.
9. Lukežić, Iva 2015 *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2 dio: Morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
10. Matasović, Ranko 2008 *Poredbeno povijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb.
11. Mihaljević, Milan 2014 *Slavenska poredbena gramatika, 2. dio: Morfologija, Prozodija, Slavenska pradomovina*, Školska knjiga, Zagreb.
12. Nazor, Anica 1991 *Kožičićeva glagoljska tiskara u Rijeci*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU Zagreb.

13. Nazor, Anica 2007 *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov Rijeka 1531. – Knjiga 2 – Latinčka transkripcija glagoljskoga teksta*, Sveučilišna knjižnica Rijeka.
14. Nazor, Anica 2011 *Šimun Kožičić Benja i njegova glagoljska tiskara u Rijeci*, *Vijenac* 19 (449), <http://www.matica.hr/vijenac/449/simun-kozicic-benja-i-njegova-glagoljska-tiskara-u-rijeci-701/> (pristupano 23. lipnja. 2019.)
15. Stanković Avramović, Marija 2002 *Šimun Kožičić Benja – hrvatski književnik*, adamić, Rijeka.
16. Štefanić, Vjekoslav 1971 *Determinante hrvatskoga glagolizma*, *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*, 21, str. 13–30.
17. Zubčić, Sanja 2018 *Glagoljska tiskara Šimuna Kožičića Benje: preduvjeti, dostignuća i odjeci*, *Riječki teološki časopis*, 52 (2), str. 243–254.
18. Žagar, Mateo 1993 *Prinos Šimuna Kožičića Benje uređenju jezika hrvatskoglagoljske neliturgijske književnosti (na fonološkom i grafemskom sustavu Knjizica od žitje rimskih arhiereov i cesarov)*, *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, 23/24 (37-38-39), str. 467–487.
19. Žagar, Mateo 2012 *Zadaci i perspektive istraživanja jezika glagoljskih tiskanih izdanja Šimuna Kožičića Benje*, *Fluminensia* 24 (1), str. 111–123.
20. Žagar, Mateo (ur.) 2015 *Jezik Misala hruackoga – Studije o jeziku Misala Šimuna Kožičića Benje (1531.)*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Sažetak i ključne riječi

Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov je djelo Šimuna Kožičića Benje, riječkoga glagoljaša i humanista, poznatog po osnivanju glagoljske tiskare u Rijeci koja je djelovala od prosinca 1530. do svibnja 1531. godine. Dosadašnja istraživanja pokazala su da se u djelima Šimuna Kožičića Benje čuva hrvatska crkvenoslavenska norma, a vidljiv je i utjecaj govornoga jezika. Upravo supostojanje ovih dvaju utjecaja čini Kožičićev opus aktualnim za proučavanja, a faksimilna izdanja djela riječke tiskare omogućuju rekonstruiranje Kožičićeve književno-jezične koncepcije.

Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov tiskane su 25. svibnja 1531. i neliturgijskoga su karaktera što je dodatan poticaj za proučavanje toga djela. Na samome početku *Knjižica* nalazi se posveta trogirskome biskupu Tomi Nigeru u kojoj Kožičić objašnjava iscrpan posao izdavanja glagoljskih obrednih i nabožnih knjiga. Dalje slijede životopisi papa i careva unutar kojih se nalaze poglavlja s „istočnom tematikom“. Analiza statusa dvojine u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* pokazala je da je Kožičić zadržavao kategoriju dvojine iako je ona iščezla u govornome jeziku 16. stoljeća. Ipak, potvrđeni su i primjeri u kojima je Kožičić na mjestu dvojinjskih oblika koristio množinske iz čega možemo zaključiti da nije bio dosljedan u čuvanju dvojine.

Analizom statusa dvojine su potvrđeni primjeri dvojine u značenju parnosti i dvojnosti. U izricanju parnosti potvrđeno je više množinskih oblika na mjestu dvojinjskih te sumativni dvojinjski oblici. U izricanju dvojnosti prevladavaju dvojinjski oblici uz brojevni kontifikator dva te aoristni dvojinjski oblici. Osim toga što Kožičić nije dosljedan u korištenju dvojine, nije dosljedan ni u izricanju sročnosti dvojinjskih oblika niti u izricanju parnosti niti u izricanju dvojnosti. U odnosu na količinu dvojinjskih oblika u *Misalu hruackom*, u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* podjednako je dvojinjskih oblika i množinskih oblika na mjestu dvojinjskih te bismo mogli pretpostaviti da je tome razlog

neliturgijski karakter djela, odnosno veći utjecaj govornoga jezika u djelima takvoga karaktera.

Ključne riječi: *Šimun Kožičić Benja, Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov, Kožičićeva književno-jezična koncepcija, dvojina*

**Dual in *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* by Šimun Kožičić
Benja**

Key words: *Šimun Kožičić Benja, Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov, Kožičić's literary-linguistic conception, dual*